

СТОРІНКИ ІСТОРІЇ

УДК 929.52 Мандичевські

Володимир Акатріні

ПЕДАГОГІЧНА І ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ РОДИНИ МАНДИЧЕВСЬКИХ

У статті представлено внесок сім'ї Мандичевських у розвиток освіти, становлення культурного та музичного життя Буковини другої половини ХІХ – першої половини ХХ ст. Йдеться про просвітницьку, мистецьку, педагогічну діяльність відомих композиторів Євсевія та Георгія, скрипаля, адвоката Ераста, скрипачку, педагога Катерину, педагога, директора школи, інспектора шкіл та директора Наукової бібліотеки Чернівецького університету Костянтина Мандичевських. На основі широкої джерельної бази виявлено невідомі та маловідомі факти професійної діяльності представників родини Мандичевських, які сприяли утвердженню принципів культури відповідності та полікультурності у мистецтві, культурі, освіті буковинського краю.

Ключові слова: педагогічна і просвітницька діяльність, Буковина, сім'я Мандичевських, Наукова бібліотека Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Вища реальна православна школа м. Чернівці. архівні документи, походження, культурні товариства.

The contribution of the Mandyczewski family to the education development and the cultural and musical life in Bukovyna in the period of the late 19th – early 20th century had been presented in the article.

The educational, creative, musical and pedagogical activity of the famous composers Eusebius and George, the violinist and lawyer Erast, the violinist and pedagogue Kateryna, the school inspector and head of the Scientific Library of Chernivtsi University – Kostiantyn Mandyczewski had been described.

On the wide basis of literature the author managed to reveal the unknown facts of the professional activity of the Mandyczewski family members who promoted multiculturalism in art, culture and education in Bukovyna.

It is proved that the Mandyczewski family played an outstanding role among the Bukovyna educators and contributed to the cultural and educational movement in Bukovyna, determining the value of the cultural development in the late 19th – early 20th century.

The educational, pedagogical and public activity of the family representatives made an important contribution to the development and initiation of music education and library science in Bukovyna.

The analysis of the unknown facts of the family members' biography

showed that the Mandyczewski family were famous all around the world. During the period of the late 19th – early 20th century they demonstrated respect to culture and traditions of every nation living in Bukovyna without regard to national or religious origin.

The professional activity of the Mandyczewski family was influenced by the cultural, educational and political factors which had determined the cultural and educational development in Bukovyna in the period of late 19th – early 20th century.

The Mandyczewski family contribution to the development of educational, cultural and music life in Bukovyna during the mentioned period would help to highlight the constructive ideas of the most famous representatives of the family in the educational sphere, their achievements in music education of the region, and to highlight their experience in the library science of the region.

Keywords: *pedagogical and educational activity, Bukovyna, the Mandyczewski family, the Scientific library of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, the Higher real Orthodox school of Chernivtsi, archival documents, origin, cultural societies.*

Багатий на таланти буковинський край зростив не одне покоління митців, імена яких вкарбовані золотими літерами в мистецьку історію Буковини, де музика завжди була одним з найважливіших занять багатьох інтелектуалів і окрасою музично-культурного середовища. Серед культурних діячів свого часу відомі такі як, композитори Ісидор Воробкевич, Тудор Флондор, Адальберт Гржималі, Кароль Мікулі, Лека Мораріу, Октавія Мораріу-Лупу, художники театру Георг Льовендаль, Феліція Гржималі, Аглая де Ончул, Віра Павлюк та багато інших митців. Серед цього товариства виділяється талановита родина Мандичевських [1, с. 32]. Історія педагогічної думки на Буковині ще потребує дослідження, осмислення історичного шляху освіти і культурно-мистецького життя. Серед видатних діячів у галузі педагогіки Буковини кінця ХІХ – першої половини ХХ століття почесне місце посідає родина Мандичевських, організаторів педагогічної науки, шкільництва, мистецького розвитку буковинського регіону.

Об'єктивне висвітлення внеску сім'ї Мандичевських у розвиток освіти, культурного та музичного життя Буковини другої половини ХІХ – першої половини ХХ століття потребує студіювання широкої бази фактологічного матеріалу. Представники цієї сім'ї, крім Євсевія і Костянтина Мандичевських, майже не відомі в Україні. Проблема професійної діяльності представників родини цілісно не представлена у педагогічній науці. Окремі статті, спогади знаходимо у дослідженнях таких науковців: Păunel E. I, Tofan George, Riegler-Dinu Emil, Acatrini M, Л. Кияновська, Орест Яцків, О. Залуцький, Ю. Гусар, Д. Фрізенггер та ін. Вони фрагментарно висвітлюють внесок окремих талановитих представ-

ників у культурно-мистецький, освітній розвиток буковинського регіону.

Мета статті – на основі маловідомого фактологічного матеріалу узагальнити досягнення представників родини Мандичевських щодо активізації просвітницького руху, розвитку освіти і культури Буковини кінця XIX – початку XX ст.

З-поміж когорт буковинських просвітян особлива роль належить представникам родини Мандичевських, що сприяли активізації культурно-освітнього руху Буковини, визначали аксіокультурні засади розвитку регіону у другій половині XIX – у першій половині XX ст. Просвітницька, педагогічна, громадська діяльність представників родини є вагомим досвідом організації освіти, становлення музичної педагогіки та розвитку бібліотекознавства.

Костянтин Мандичевський – педагог, історик, просвітитель Буковини. Він працював учителем, директором школи, шкільним інспектором, головним інспектором шкіл Буковини, директором бібліотеки Чернівецького університету. К. Мандичевський народився 24 травня 1859 року у селі Багринівка, (рум. Bahrinești) Серетського повіту (зараз Глибоцький район Чернівецької області) у багатодітній румунській сім'ї. Батько Василь Мандичевський – священик, композитор, активний учасник громадського життя, згодом – член культурно-освітнього товариства на Буковині.

Костянтин Мандичевський навчався у Чернівецькій вищій гімназії (1869–1877 рр.), продовжував освіту в університетах Чернівців та Відня, завершив навчання у 1884 році, склавши іспити з історії, географії, німецької мови та літератури. У 1884–1893 рр. працював вчителем у Сучавському ліцеї, де викладав історію та німецьку мову. Молодий професор у 1885 році видав у Сучавському ліцейському щорічнику тези дисертації «*Географічний вплив над культурним розвитком Давнього Сходу*». Це зріла праця, фахово підготовлена з усіх точок зору, тому складалось враження, що вона вийшла з-під пера досвідченого науковця. Автор доводить, що географічне розташування є вирішальним у всьому культурному розвитку конкретного регіону. Концепція науковця досить універсальна і сучасна. Міфологія, мистецтво, зоологія, геологія, сільське господарство, соціологія – ось основні складові його дисертації [2, с. 569].

З 1893 р. починається чернівецький період роботи Костянтина Мандичевського. У період з 1893 по 1896 рр. він працював у Вищій реальній православної школі м. Чернівці, пізніше був директором цієї школи, у якій працював протягом 22 років.

У 1898 р. Костянтин Мандичевський впроваджує румунську мову як обов'язковий предмет в школі. Про діяльність Костянтина Мандичевського на посаді директора на Конференції буковинських директорів, яка проходила 13–14 лютого 1913 року у Чернівцях, відомий політичний і державний діяч Австро-Угорщини і Румунії, академії

Наук Румунії, науковець, педагог та ректор Чернівецького Університету у 1920–1921 рр., 1933–1940 рр. Ністор Іон Янку сказав: «Перший румун, який завдяки своєму таланту як керівника підняв школу на рівень найкращих шкіл держави... Завдяки наполегливій роботі школа має хорошу матеріально-технічну базу, відмінних педагогів, багато стипендій для учнів з бідних сімей... Чи зимою, чи літом, директор з 7 ранку на ногах...» [3, с. 134–135].

У 190 р. королівським декретом були названі члени вищого контрольного органу з питань освіти – Крайової шкільної ради, в який увійшли наступні особи: урядовий консул, віце-мер міста Чернівці Едуард Реїсс, директор Вищої реальної православної школи з Чернівців Костянтин Мандичевський та професор Чернівецького університету Степан Смаль-Стоцький [1, с. 33].

З 1918 р. Костянтин Мандичевський був шкільним інспектором, а згодом головним інспектором освіти Буковини, яка після 1918 р. входила вже до складу Королівства Румунії. У 1920 р. при зустрічі з королем Румунії Фердинандом I висловив своє сподівання на те, «що національності Буковини матимуть, як і раніше, можливість розвитку рідною мовою» [4, с. 155].

З 15 жовтня 1922 р. професор Костянтин Мандичевський був призначений директором бібліотеки Чернівецького університету. Маючи досвід роботи у бібліотеці міста Клуж (Румунія), К. Мандичевський організував топографічний каталог як засіб перевірки наявності книг у фондах. До речі, створеними тоді топографічними каталогами й досі користуються як працівники бібліотеки, так і сьогоденні читачі. Спільно з науковцями університету він розробив правила та інструкції з обслуговування читачів у залах, норми та порядок видачі літератури для викладацького складу та студентів.

У віці 71 року 1 жовтня 1930 р. ерудований директор, Костянтин Мандичевський, залишив посаду. Помер він 14 грудня 1933 р. у м. Чернівці.

Катерина Мандичевська народилася 10 лютого 1867 р. в селі Багринівка (рум. Bahrinești) Серетського повіту (зараз Глибоцький район Чернівецької області). Як тоді було прийнято в родині священиків, початкову освіту вона отримала вдома, особливо музичне виховання, для чого батьки винаймали домашніх учителів. Як і брати, вона мала схильність до наук, особливо до музики. Її вчителем був такий талановитий педагог того часу, як поет, письменник і композитор Ісидор Воробкевич. По закінченні навчання в гімназії вона викладала музику у православному жіночому ліцеї імені «Єлени Доамна» – (Liceul Ortodox de fete «Elena Doamna») в м. Чернівці, який спеціально був відкритий для дочок православних священиків [5, с. 350].

З церковного щорічного довідника «Schematismus der Bucovinaer gr. –

or. Archiepiscopal – Diocese» (Щорічник Православний Церкві Буковини) можна дізнатися, що у 1908–1912 рр. Катерина працювала помічником учителя, а в наступні два роки – учителем вокалу, диригентом хору.

З ініціативи пані Катерини при ліцеї було створено гуртки та хори, які брали участь у мистецьких концертах та фестивалях Чернівців. Вчителька постійно популяризувала музичну творчість свого брата, відомого композитора Євсевія Мандичевського.

Із спогадів сучасників, К. Мандичевська була жінкою, що відзначалася високим рівнем музичної культури та освіти, яка підняла розвиток музичного виховання жіночого ліцею і своїх вихованців на високий мистецький рівень. З 1907 по 1934 рр., як вказує щорічник ліцею «Anuarul Liceului – Liceul Ortodox de fete Elena Doamna», був періодом, коли рівень музичної освіти в Чернівцях прогресував саме завдяки творчій, педагогічній невтомній праці Катерини Мандичевської. На своїх уроках вона вже тоді практикувала музичне аудіювання творів у виконанні кращих музикантів міста. Організовувала також хор дітей, які залишилися сиротами внаслідок військових дій після Першої світової війни.

При ліцеї діяв шкільний комітет, де пані Катерина багато років була секретаркою. Також вона заклала базу для музичної бібліотеки ліцею, куди пожертвувала власні нотні зібрання, аранжування хорових творів, які створила впродовж років музично-педагогічної діяльності у цьому закладі, та велику кількість музичних композицій своїх братів – Євсевія та Георгія. Так, в 1938 р. пані Катерина презентувала 251 примірник музичних творів та частин рукописів брата Євсевія.

Її громадська діяльність пов'язана з багатьма румунськими товариствами, зокрема «Armonia – Junimea» (Гармонія – Молодість). Разом з братом Георгієм організувала благодійні концерти, кошти від яких надавалися учням з бідних сімей. Аби розширити репертуар музичних творів для виконання, вона займалася перекладами з німецької, румунської мови українською. Ними могли скористатися інші педагоги та вихованці. Всі твори були надруковані у газеті «Неділя», яка виходила у Львові та у чернівецькій газеті «Нова Буковина». Так, вона переклала з румунської мови українською твори великого румунського казкаря Йон Крянге, в її доробку – оповідання «Йон Роате і Воде Кузе» (Ioan Roată și Vodă Cuza), «Отець Духу» (Pora Duhul), «Йон Роате і Об'єднання» (Ion Roată și Unirea) (надруковані у львівському журналі «Неділя» 1912 р., № 33–36); також «Повість спогади дитинства» (Amintiri din copilărie) – у чернівецькій газеті «Нова Буковина» – 1914 р., № 42–45, 49.

Проте історія внесла свої сумні сторінки в життя цієї талановитої жінки: їй довелося після Другої світової війни поселитися в Румунії в місті Клуж-Напока. Мабуть, не останню роль зіграло і те, що там було багато вихідців з Чернівців, в тому числі і митців, з якими вона була добре знайома. Там вона викладала музику в місцевих мистецьких закладах. Там

же й відійшла у вічність в 1957 р.

Георгій Мандичевський – композитор, диригент, професор церковної музики, який народився 8 листопада 1870 р. у селі Молодія Глибоцького району. Перший мистецький досвід він отримав у батьківській хаті, де, незважаючи на матеріальні труднощі багатодітної сім'ї, діти знаходили можливість слухати і займатися музикою, тому що дочки і сини священника Василя Мандичевського були всі обдаровані добірним музичним талантом. Закінчивши початкову школу, Георгій продовжив семінарські курси у м. Чернівці між 1890–1895 рр., де професором був Ісидор Воробкевич, який підбадьорював його і направляв на правильний шлях. Між 1895–1899 рр. Георгій Мандичевський вивчав музичне й образотворче мистецтво у Віденському університеті, в якому одним з викладачів був його старший брат Є. Мандичевський [6, с. 14].

У 1900 р. він повернувся на Буковину і отримав посаду штатного професора музики на кафедрі церковної музики духовного семінару м. Чернівці (місце було вакантним після виходу на пенсію Ісидора Воробкевича). Також Георгій Мандичевський викладав у Державній гімназії та Православній Вищій Реальній Школі.

Упродовж 1900–1907 рр. був диригентом хору румунського культурного музичного Товариства «Armonia» (Гармонія), що було засноване 18 липня 1881 р. у Чернівцях за сприяння митрополита Буковини *Сильвестра Мораріу-Андрієвича*. Товариство займалося популяризацією національної музики і культури на Буковині.

Чернівецька газета «*Ar̃area Națională*» (Національна оборона) за 1906 р. публікує оголошення, пов'язані з відзначенням 25-річчя Товариства «Armonia» (Гармонія), організованих у Чернівцях з 25 по 27 листопада. Членами товариства були приведені заходи, присвячені ювілею [7, р. 3]. З опублікованих оголошень у газетах дізнаємося про підготовчу програму з нагоди ювілею «Armonia» – (Гармонія) на кожний день окремо, про людей, які брали участь і презентували церковні твори, пісні, вірші. Серед учасників події та активним організатором цих заходів була і сім'я Мандичевських (Георгій, Євсей, Катерина і Костянтин) та інші відомі буковинці: Аглая де Ончул, Адальберт Гржималі, Гавріл Музіческу, Джеордже Діма, Ніку Поповіч, Антон Коллер та інші [8, с. 2–3; 9, с. 4].

Більшість творів Г. Мандичевського були популярні та виконувались хором товариства «Armonia» (Гармонія). Серед робіт Г. Мандичевського найбільш відомі такі: курс контрапункту у 4 томах, написаного разом зі своїм братом Євсеєм, дослідження «*Muzica la evrei r̃ană la venire a Mântuitorului nostru Isus Hristos*» – «Музика у євреїв до приходу Спасителя нашого Ісуса Христа» (надруковано в двох мовного журналі «*Candela*» за 1893 рік) [10].

Не менш відомими роботами, написаних автором, є музика для твору

Васіле Александрі «Piatra din casă» (Камінь з хати) та «Svartetul de coarde» (Струнний квартет). Ще автор написав серію вокальних та інструментальних хорових творів для фортепіано та також церковні пісні.

Незважаючи на коротке життя (помер 23 березня 1907 р. м. Чернівці у 37 років), Г. Мандичевський здійснив вагомий внесок у збереження румунського музичного мистецтва на Буковині.

Ераст Мандичевський народився 29 вересня 1860 р. у селі Багринівка (рум. Bahrinești) Серетського повіту (зараз Глибоцький район Чернівецької області). Ераст Мандичевський був скрипалем, адвокатом, юристом. Середню освіту здобув у Чернівецькій вищій гімназії 1870–1879 рр. [5, с. 350]. В 1883 р. він закінчив факультет права Чернівецького університету. Ераст був активним учасником політичного та культурного життя Буковини. Його громадська діяльність пов'язана з румунським товариством «Junimea» (Молодість), де він з 1879–1883 рр. обіймав посаду віце-президента цього товариства. Постійно брав участь у мистецьких заходах, організованих товариством, писав музику для виступів. Ераст також був членом культурного товариства «Arboroasa» (Дерево).

У 1879 р., перебуваючи на навчанні у Відні, Ераст познайомився з румунським композитором, основоположником румунської класичної музики Чіпріаном Порумбеску. Композитор в цей час удосконалював свою музичну освіту у Віденській консерваторії. Чіпріан Порумбеску, будучи диригентом хору «Arboroasa» та створюючи полум'яні патріотичні пісні, використовував у своїй творчості поетичні тексти, написані Ерастом Мандичевським [10, с. 42]. Ця зустріч дозволила їм продовжити культурну співпрацю. Також ця подія стала радісною для них обох і подарувала музичній культурі Буковині талановиті хорові твори.

Він був також у хороших відносинах з братом Ольги Кобилянської – Максимом, який дуже любив музику, грав на скрипці й сам komponував музичні твори. Про їхню мистецьку вартість сьогодні судити складно, бо вони не збереглися, але про музичну освіту брата, про гру Максима на скрипці є згадка в невеличкій рукописній книжці, названій «Спогадами», сестри письменниці Євгенії: «Кілька місяців навчався Макс гри на скрипці. Але далі продовжувати навчання у нього не було можливості, і ми вдвох грали все тільки по слуху, як два цигани» [11]. Влітку 1881 р. до Максима в Кімполунг (територія сучасної Румунії) приїжджав Ераст Мандичевський, і вони разом із ним виконували різні музичні твори. А незабаром вже в Чернівцях Максим, Євгенія (сестра Ольги Кобилянської) і Ераст Мандичевський музикували на скрипці, фортепіано та віолончелі, де «грали на двох вечорах тріо Бетховена».

Ераст Мандичевський був членом товариства румунської культури і літератури на Буковині, що розпочало свою діяльність в Австро-Угорський період та було першим культурно-освітнім товариством румунів на

Буковині. Ераст разом зі своїми братами Костянтином, Георгієм та Євсевієм створив квартет братів Мандичевських. Цей колектив регулярно виступав на Буковині на різноманітних світських заходах, де виконував не тільки класичні твори для струнного квартету, але й представляв власні музичні композиції.

Ераст мав блискучу юридичну кар'єру: з 1910 р. – голова суду в Сучаві; з 1912 р. радник в касаційному суді Відня, у цьому ж році він отримав орден «Святого Леопольда», з 1919 р. – головний секретар з питань юстиції та судочинства в Чернівцях, з 1920 р. – радник Верховного Касаційного суду юстиції в Бухаресті, а також професор Бухарестського університету. У період об'єднання Румунії та Буковини у 1918 р. виконував обов'язки секретаря з питань юстиції Буковини [12, с. 3].

У Бухаресті Ераст ніколи не забував про рідну Буковину. Він був президентом асоціації «Cercul Bucovenilor» (Гурток буковинців) та головним редактором «Gazeta Bucovenilor» (Газети буковинців) у 1934–1938 рр. Він займав активну видавничу позицію та підтримував діяльність спеціалізованої преси. Помер Ераст Мандичевський у 1946 р. у місті Бухаресті.

Аналіз маловідомих фактів з життя представників родини Мандичевських є яскравою ілюстрацією того, що буковинські митці і науковці були знаними в усьому світі. Їхні доробки свідчили про високу освіченість у сферах юриспруденції, музики, педагогіки. сім'я Мандичевських залишила вагомий слід у цих напрямках, але на сьогодні науковці ще недостатньо цілісно узагальнили творчі надбання, мистецькі здобутки, просвітницькі ідеї представників цієї родини. Упродовж другої половини ХІХ – початку ХХ ст. родина Мандичевських демонструвала знання та повагу до культури і традицій кожного народу, який проживав на Буковині, незважаючи на національну та релігійну приналежність.

Перспективою подальших досліджень є узагальнення досягнень представників родини Мандичевських з позиції їх внеску у розвиток освіти і культури Буковини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акатріні В. М. Повернути втрачені імена: сім'я Мандичевських. *Молодий вчений*. 2015. № 7(22), ч. 2. С. 32–36.
2. Păunel E. I. Constantin Mandicevski (1859–1933). *Codrul Cosminului*. 1934. № 8. Р. 568–574.
3. Акатріні В. М. Професор Костянтин Мандичевський. *Буковинський журнал*. 2012. № 3(85). С. 165–168.
4. Hrenciuc D. Integrarea Minorităților naționale din Bucovina în Regatul României Mari (1918–1928) Unele Considerații. Rădăuți: Editura Septentrion, 2005. 240 p.

5. Irimescu M. Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina (1862–2012) la 150 de ani. Radăuți: Septentrion, 2013. Vol. 2. 727 c.
6. Acatrini V. Familia Mandicevschi în Contextul Vieții Muzicale a Bucovinei. *Glasul Bucovinei*. 2017. Nr. 1, An. 22. P. 52–65.
7. Apărarea Națională. *Jubileul «Armoniei»*. 1906. 18 noemb. (Nr. 13). An. 1. P. 3.
8. Apărarea Națională. *Jubileul «Armoniei»*. 1906. 6 dec. (Nr. 18), An. 1. P. 2–3.
9. Apărarea Națională. *Jubileul «Armoniei»*. 1906. 4 noemb. (nr. 9), An. 1. P. 2–3.
10. Mandicevschi G. V. Muzica la Evrei până la venirea Mântuitorului. *Candela*. 1893. An. 12. P. 74–79; 140–146.
11. Вознюк В. Ольга Кобилянська. URL: <https://www.rulit.me/books/olga-kobilyanska-read-373058-1.html>.
12. Gazeta Bucovinenilor. *Un Crez*. 1936. 10 noemb. (Nr. 40–41), An. 3. P. 3.